

Присвячується
полоненим-українцям табору Раштат – членам громади
«Самостійна Україна», які вступили до лав
«синьожупанних» дивізій задля участі у збройному захисті
УНР від російсько-більшовицької агресії
у 1918-1920 рр.
Автор

Передмова автора

Минулого року виповнилось 100 років з часу виходу книги Омеляна Терлецького «Історія української громади в Раштаті 1915-1918», яка весь цей час залишалася єдиною синтетичною працею з історії українських таборових громад періоду Першої світової війни. Її публікацією були закладені надійні підвалини для наукової розробки проблеми перебування полонених українців у таборах Німеччини та Австро-Угорщини, але попри це – протягом майже цілого століття дослідники уникали звертатись до таборової проблематики. Значною мірою це було обумовлено недоступністю таборового архіву Раштату (так само як й інших українських таборів у Німеччині), які у 1945 р. були фактично конфісковані радянською окупаційною владою та вивезені з Праги на таємне зберігання до Києва.

Лише завдяки падінню СРСР та відкриттю архівів стало можливим поновити дослідження багатьох тем, які довгий час перебували під жорстким ідеологічним «табу», і зокрема – приступити до вивчення життєдіяльності полонених вояків-українців у таборах Раштат, Вецляр, Зальцведель, а також австрійського Фрайштадту. Цьому сприяло й падіння «залізної стіни», якою відгородила себе від усього цивілізованого світу комуністична Москва, в марній надії уберегти від невідворотної руйнації нею ж виплекану тоталітарну й антинаціональну сутність радянського режиму.

Приїзд автора цієї монографії на навчання до Українського Вільного Університету в Мюнхені (1994-1996 рр.), прослухані ним лекції метрів української науки за кордоном (професорів В. Косика, Б. Цимбалістого, Я. Розумного, Д. Злепка, О. Субтельного та ін.) відкрили тоді нові горизонти не тільки для нього, але й для багатьох молодих дослідників з України. Доленосним для автора цієї книги стало й визначення ректором УВУ професором Мирославом Лабунькою проблеми таборового повсякдення полонених українців у Німеччині та Австро-Угорщині як теми для подальших наукових досліджень. Підсумком архівно-пошукової роботи автора в цьому напрямі стала підготовлена та захищена ним дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії УВУ (1996 р.).

Пропонована читачеві монографія є продовженням започаткованого у середині 1990-х рр. таборового «вектору» наукових зацікавлень автора, який реалізується шляхом публікації серії історій таборів полонених та інтернованих вояків-українців в Європі в рамках міжнародного науково-освітнього проекту «Енциклопедія полону». Принагідно слід відзначити, що згадуваний проект був започаткований у 2017 р. виходом книги про обставини перебування полонених старшин-українців УГА в таборі Тухоля та продовжений наступного року ще двома нарисами – про табори інтернованих вояків Армії УНР Александрів Куявський та Ланцут (всі в Польщі)¹.

Історія громади «Самостійна Україна» в Раштаті посідає особливе місце в історії українського національно-визвольного руху в часі Першої світової війни, який до Лютневої революції 1917 р. мав можливість вільно виявляти себе тільки поза межами Російської імперії. Власне саме створення (точніше – українізація) табору в Раштаті стала першим «експериментом» Берлінської централі СВУ на чолі з О.Скорописом-Йолтуховським у спробах «конструювання» національної свідомості зрусифікованих полонених українців шляхом прищеплення їм державницького світогляду тоді, коли ідея незалежності України власне ще не набула якогось оформленого вигляду. Це стало можливим завдяки подвижницькій діяльності кращих представників української інтелігенції, зусиллями яких у таборі була налагоджена інтенсивна національно-організаційна та культурно-освітня робота.

Навіть сама назва таборової громади – «Самостійна Україна» – засвідчувала усвідомлений політичний вибір її «громадян», а та обставина, що дехто з них (за власним на те бажанням) погоджувався на таємний перетин кордону для проведення організаційно-національної роботи з метою революціонізування та підриву запілля царської армії – не двомовне демонструвала дійсне ставлення частини полонених українців до російського імперського режиму. Ще одна категорія радикально налаштованих вояків-українців – членів таборової «Запорізької Січі» – виявила свою антиросійськість тим, що добровільно зголосилась увійти до лав німецької армії, після чого поповнила собою склад німецьких комендатур на окупованих українських землях.

Найголовнішим підсумком діяльності громади «Самостійна Україна» стало масове входження її членів до складу «синьожупанних» дивізій, які були сформовані за сприяння німецької військової влади. І хоча їх бойове застосування у 1918 р. залишилось здебільшого неефективним, попри це значна частина «синьожупанників» продовжила збройно виборювати самостійність і соборність України в складі різних частин та з'єднань Армії УНР у 1919-1920 рр. На жаль, їм судилась сумна доля – наново потрапити в

¹ Всі вони є доступними он-лайн, будучи розміщеними в інституційному репозиторії Київського університету імені Бориса Грінченка, див. зокрема: Енциклопедія полону: українська Tuchola. Київ-Париж, 2017. Кн.1. 156 с. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/18844>); Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Aleksandrów. Warszawa-Paryż, 2018. 88 s. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24208>); Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Łańcut. Warszawa-Paryż, 2018. 115 s. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24320>). З повнотекстовою версією цієї книги також можна буде ознайомитись на згаданому інформаційному ресурсі – *авт.*

кінці 1920 р. до таборів інтернованих в Польщі, в яких дехто із колишніх «синьожупанників» перебував довгі три з половиною роки, а далі – вже як політичні емігранти вони знову поневірялись на чужині.

Але їх справа не загинула – з відновленням державності України українське громадянство та чимало дослідників історії національно-визвольного руху все частіше звертають свою увагу на тих наших земляків, які наслідком участі у воєнних діях опинились в полоні чи на інтернуванні, проте попри всі труднощі таборового існування залишились вірними українському прапору. Їх відданість національно-визвольній ідеї, їх готовність принести своє життя на олтар Вітчизні слугували й слугуватимуть зразком для нинішніх та прийдешніх поколінь українців, яким небайдужа доля України перед новітньою російською збройною агресією та окупацією частини українських земель.

Автор